

RECENZÍÓ

Neurobiológia és bűnözés: Etikai szempontok

Neurobiology and crime: A neuro-ethical perspective

Torma Albert

Dr. FÜV vezető főorvos, BM rendvédelmi tisztifőorvos,
rendőr ezredes, rendőrségi főtanácsos
Országos Rendőr-főkapitányság,
Belügyminisztérium,
Rendvédelmi Egészségügyi Felülvizsgáló Főosztály
tormaa@orfk.police.hu

Absztrakt

Cél: A recenzió a bűnözés és annak neurobiológiai hátterének kutatásával kapcsolatos etikai dilemmákra hívja fel a figyelmet.

Módszertan: A tanulmány ismertetése a tartalomelemzés módszertanán és a cikk szerkezeti struktúráját követő szakmai elemzésen alapszik.

Megállapítások: A szerző a bűnözői magatartás hátterében meghúzódó neurobiológiai okok etikai korlátaira mutat rá, mértékletességre és óvatosságra int a tudományos eredmények jogi eljárásban való alkalmazása tekintetében.

Érték: A tanulmány rávilágít a tudományágak, elsősorban a természettudományok, az orvostudomány határaitra, a kutatói aggályokra, amely témakör a tudományos kutatás területén belül kevésbé preferált.

Kulcsszavak: neurobiológia, természettudomány, recenzió, etika

Abstract

Aim: This review draws attention to the ethical dilemmas associated with research into crime and its neurobiological underpinnings.

Methodology: The presentation of the paper is based on the methodology of content analysis and a professional analysis following the structure of the article.

Findings: The author points to the ethical limits of the neurobiological reasons behind criminal behaviour, and urges moderation and caution in the use of scientific findings in legal proceedings.

Value: The study highlights the boundaries of disciplines, especially natural sciences and medicine, and the concerns of researchers, which is a less preferred subject within the field of scientific research.

Keywords: neurobiology, natural sciences, review, ethics

Farah Focquaert a pszichiátria és az etika professzora, a szabad akarat és a bűntetések nemzetközileg elismert szakértője. A szerző alelnöke a belga Igazságügyi Pszichiátriai Központ etikai bizottságának (Belgian Forensic Psychiatric Centers Ethics Committee), továbbá egy, a megtorlás nélküli igazságszolgáltatással foglalkozó hálózatnak (Justice without Retribution Network) a társigazgatója.

A tanulmány (Focquaert, 2018) a bűnözői magatartás környezeti és individuális hátterének és a genetikai tényezők szerepének bemutatásával alapozza meg a későbbiekben kifejtett gondolatokat, előrebocsátva, hogy a környezet alapvető hatással van a gének kifejeződésére, a hormonháztartásra, az ingerületátvivő anyagokra, továbbá az agyi struktúrákra és az agyműködésre is. Számos kutatásra hivatkozva alátámasztja, hogy az antiszociális viselkedés hátterében konkrét neurobiológiai elváltozások állhatnak, mint például az agy homloklebenyének funkciókárosodása, az úgynevezett amygdala – az agyban elhelyezkedő „mandulamag” – strukturális elváltozása, bizonyos hormonzavarok és más genetikai rizikótényezők.

A cikk írója már a bevezetőben hangsúlyozza, hogy a neurobiológiai rizikófaktorok meglete semmiképpen sem jelenti azt, hogy szükségszerűen bűnözői magatartás kell kialakuljon, hiszen a bűnelkövetői attitűd nem csak neurobiológiai, hanem számos egyéb – pszichológiai, környezeti – tényező komplex eredménye. Másként fogalmazva, a biológiai rizikófaktorokkal esetlegesen rendelkező egyének közül sokan élnek bűnözésmentesen. Megítélése szerint nem elhanyagolható annak a kérdésnek a körbejárása, hogy hol húzódik a határ a normális magatartás alvariánsai, határterületei és a definitív agresszív, kórosan erőszakos viselkedés között. Felhívja a figyelmet arra, hogy némely társadalmi, vallási vagy kulturális előjogok hangsúlyozása, ideológiai szempontú elkötelezettség nem keverendő össze az orvosi szempontból kórosnak minősített agresszióval.

A szerző hangsúlyozza, hogy etikai szempontból óvatosság szükségeltetik a tekintetben, hogy a neurobiológiai rizikófaktorokkal rendelkező egyén ne kerüljön „megbélyegzett” státuszba, mondván a bűnözői magatartás háttere komplex. Egyéni jellemzőkkel és környezeti tényezőkkel egyaránt hatnak, és a biológiai faktorok esetleges meglete semmiképpen sem vezethet ahhoz a téves megítéléshez, hogy az adott személy esetében a faktorok egyben determinációt jelentenek.

A „megbélyegzettség” állapota az egyén szempontjából következményekkel járhat, írja a szerző. Megemlíti például azt a helyzetet, amikor is a szülők ismerik gyermekük neurobiológiai kockázatát, és szakember segítségét keresik, holott lehetséges, hogy egyáltalán nem követ majd el a személy semmiféle kihágást. Van-e a fiatakorúnak vétőjoga e tekintetben, vagy a szülő kényszerítheti gyermekét az esetleges kezelésekre? – teszi fel a kérdést. Fennállhat az a veszély is, hogy a determináltság egyben a kezelhetetlenség képzetét generálja a páciensben, e következmény pedig aláássa az esetleges terápia sikerességét – a kezelt egyszerűen nem hisz a változásban. További komoly etikai kihívásnak tartja a társadalom biztonsága és az egyén stigmájának összeütközését, jelesül, hol van a „fordulópont” amikor a közösség érdeke már felülírja azon lehetséges hátrányokat, amelyek a személy megbélyegzettségével járhatnak.

A szerző gondolatmenete szerint hiba lenne a kriminológiai kutatások hátterét kizárólag egy vagy két aspektusra korlátozni, mert a kizárólag környezeti hatásokra fókuszáló vizsgálatok az esetleges bűnelkövetői magatartás lehetséges okait csak részben deríthetik fel. A neurobiológiai vagy hormonális tényezők felderítésének hiánya és jelentősége azonban egyre markánsabb. Példaként említhető, hogy több kutatás szerint a nem megfelelő fejlettségű agyi homlokleány valószínűsíti a problémás, súlyos büntetést maga után vonó erőszakos bűnelkövetői magatartást, amely az esetleges halálbüntetés vagy életfogytig tartó börtönbüntetés kiszabásának megalapozottságát – objektív tények alapján – megkérdőjelezi. Hasonló következményt vonhat maga után például agydaganat megléte – ilyen háttér derült ki egy pedofil készíttetést tapasztaló tanárember esetében –, illetőleg egyéb strukturális vagy funkcionális agyi abnormalitás, mint például traumás agysérülés vagy demencia. Ismételten hangsúlyozni szükséges, hogy téves következtetést produkál az a szemlélet, amely ilyen esetekben kizárólag az adott agyi szerkezet- vagy funkciókárosodásra fókuszál, egyéb tényezők – környezeti, pszichológiai – mellőzése mellett. Hangsúlyozandó az a körülmény is, hogy önmagában a normálistól eltérő agyi működés még nem feltétlenül jelent tényleges funkciókárosodást, mivel egyéb idegi területek adott esetben bizonyos mértékben átvehetik a kiesett vagy kevésbé működő területek funkcióját.

A cikkben további etikai dilemmaként szerepel a neurobiológiai tudományos eredmények megbízhatósága, objektivitása. Ismeretes, hogy az igazságügyi pszichiátria területén számos esetben szakmai vita, nemritkán éles szembenállás alakul ki a szakértők között. Az eltérő álláspontok gyakran szubjektív tényezőkkel tarkítottak, illetőleg függenek az eljáró szakember gyakorlati tapasztalatától, szakmai múltjától. Egyik eklatáns példa a tömeggyilkos Anders Breivik bírósági tárgyalása 2012-ben, Norvégiában: az első szakembergárda jogilag nem beszámíthatónak találta az elkövetőt, a második szakértői csoport

szerint viszont nevezett nem szenvedett beszámíthatóságot korlátozó pszichózisban. Szakmai példa a skizoid személyiségzavar és a definitív elmebetegség közötti különbség, a határ nem minden esetben egyértelmű és kétséget kizáró.

A szerző szerint etikai és jogi szempontból is elvárás, hogy a jogi eljárásokban érintett, orvosi kérdésekben járatlan szakemberek (ügyvédek, bírók) megfelelő képzésben részesüljenek abból a célból, hogy a neurobiológiai leletek, klinikai jellemzők a laikus számára is kellő mértékben értelmezhetőkké váljanak az eljárás során. Más megfogalmazásban a szakértői szakmai felelőssége mellett az orvosi eredményeket, szakvéleményeket az eljárásban felhasználó, értékelő, e tekintetben laikus, de jogkérdésben tapasztalt szakember felelőssége is fennáll az adott cselekmény jogi minősítése – például ítélethozatal – kapcsán.

A cikk összefoglalóan a neurobiológiai tudományos eredmények felhasználását elsősorban a megelőzés szempontjából tartja hasznosnak és kívánatosnak, a megbélyegezettség elkerülésének, az egyéni autonómia védelmének biztosítása mellett.

Álláspontom szerint a tanulmány megfontolandó etikai aggályokat sorakoztat fel a neurobiológiai tudományos eredmények bűnözéssel, bűnelkövetői magatartással kapcsolatos felhasználása tekintetében. A bűnözés háttérében kétségkívül a környezeti (család, iskola stb.) és egyéni jellemzők komplexitása áll, egyetlen tényezőt sem lehet túlhangsúlyozni vagy kiemelni a többi rovására, mivel a rizikófaktorok megléte csak az esélyt sejteti a későbbi deviáns magatartásra, és semmiképp sem szükségszerű következmény. A neurobiológiai rizikófaktorok egyén szempontjából való tudatossága egyben stigmát és ebből fakadó terhet jelenthet, amely körülménynek egyik súlyos következménye lehet az, hogy a személy maga sem hiszi el, hogy megváltoztatható a determináltság, egyfajta „önmagát beteljesítő jóslatként” definiálható, öngazolást generálhat a későbbi – e tudat hiányában talán el sem követendő – cselekmény tekintetében. A neurobiológiai tudományos eredmények egy része objektívizálható, hiszen egy funkcionális agyi MRI (fMRI) vizsgálat egyértelmű képet mutat, ugyanakkor szakmai, szakértői értelmezés vonatkozásában már egyáltalán nem egyértelmű a helyzet. Az értelmezések közötti eltérés élettani alapokra vezethető vissza, amelyre példa az esetlegesen kiesett vagy alulműködő idegi területek funkciójának más régiók általi átvétele. Az fMRI képéből nem következik kétséget kizáróan és minden esetben, ami a képen látható. Mindebből a jogi eljárásokban gyakran nélkülözhetetlen szakértői vélemények diverzitása, az értelmezés sokszínűsége, a tudományos eredmények objektívitasának törekenysége, az eljárásokban részt vevő szakemberek szakmai felkészültségének kiemelt jelentősége következik.

A cikk elolvasását elsősorban a rendészeti, jogi, orvosi, illetve etikai szakterülettel is foglalkozó társadalomtudományi tanulmányokat folytató felsőbb

évfolyamos egyetemi hallgatóknak, doktori képzésben részt vevőknek, és etikai, jogi területen dolgozó kutatóknak ajánlom. A bűnözéssel kapcsolatos alapvető etikai aggályokat kiválóan megfogalmazza a tanulmány, miközben tisztában van a bűnözéssel kapcsolatos jogi eljárások során felmerülő kulcsfontosságú etikai dilemmákkal, amelyekre megoldási javaslattal is szolgál. A tanulmány hasznos lehet a fenti szakterületeken tevékenykedő oktatóknak is, a cikkben taglalt aggályok remek vitaindító témát nyújthatnak a szemináriumokon.

Felhasznált irodalom

Focquaert, F. (2018). Neurobiology and crime: A neuro-ethical perspective. *Journal of Criminal Justice*, 65(69), 1–9. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2018.01.001>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Torma A. (2023). Neurobiológia és bűnözés: Etikai szempontok. *Belügyi Szemle*, 71(4), 711–715. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.4.9>